

ตำนานอิเลกตราและละครโศกนาฏกรรมกรีก

ตำนานอิเลกตรา (Electra)

เป็นความจริงที่เห็นได้ชัดว่า ไม่ว่าจะ เป็นตำนานเรื่องใดของกรีก เราได้รับรู้ รับฟังมาจากกวีซึ่งเป็นผู้ตีความหมายของเรื่องเดิมให้แตกต่างกันไปตามความประสงค์ของคนในการเสนอวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ

นักวิจารณ์ส่วนมาก เช่น Kitto, Hamilton, Gassner และ Rex Warner ได้ยอมรับว่า เริ่มแรกที่เราได้รู้เรื่องเทพตำนานนั้นมาจากวรรณคดีเรื่อง Iliad ของโฮเมอร์ซึ่งที่ Edith Hamilton กล่าวไว้ว่า "The first written record of Greece is the Iliad. Greek mythology begins with Homer ... The Iliad is, or contains the oldest Greek Literature."¹

แต่เรื่อง Iliad นี้ได้มีการกล่าวถึงตระกูลของอิเลกตราก็เพียงเฉพาะตัวออกาเมมมอน (Agamemnon) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในสงครามทรอย มิได้มีการกล่าวถึงตัวอิเลกตราเลย

แม้ในเรื่อง Odyssey ของโฮเมอร์ ก็มีเพียงเรื่องราวของออกาเมมมอนได้พบ โอทิสซุสและเล่าเรื่องที่ตนถูกฆ่า "... but Aegisthus it was, that wrought me death and doon and slew me, with aid of my accursed wife..."²

¹Edith Hamilton, Mythology (New York : The New American Library, 1969), p. 14.

²Edwin M. Everett, Calvin S. Brown, and John D. Wade (eds.), Masterworks of Literature : Homer to Cervantes, Vol. I. (New York : The Dryden Press, 1955), p. 73.

ดังนั้นในชั้นแรกนี้ ชื่อของอีเลกตราจะเลือนลอยและไร้หลักฐาน น่าจะเป็นไปได้ว่า อีเลกตราคงเป็นที่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า เป็นบุตรคนหนึ่งของอกาเมมนอน เพราะมีเชนนันอีส-คิลุส (Aeschylus) คงไม่นำมาเสนอในฐานะเป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในบทละครชุด "Oresteia"

บทละครชุด "Oresteia" เป็นละครเรื่องแรกที่ปรากฏชื่อของอีเลกตรา และเธอก็ได้มีบทบาทสำคัญในตอน The Libation Bearer ด้วย ซึ่งเราได้ทราบเรื่องราวและความรู้สึกของเธอพอสมควรว่า ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่กับโคลเทเมเนสตรา (Clytemnestra) และอีจิสตุส (Aegisthus) ซึ่งรวมกันฆาตกรรม อีเลกตราได้หวังให้ของชายคือโอเรสตีส์ (Orestes) กลับมาแก้แค้นแทนบิดา และตัวอีเลกตราเองก็เป็นผู้สนับสนุนโอเรสตีส์จนล้างแค้นสำเร็จ อีสคิลุสได้ชมบทบาทของอีเลกตราในตอน The Libation Bearer เพียงเท่านั้น ส่วนในตอนต่อไปคือ The Eumenedes ได้กล่าวถึงบทบาทของโอเรสตีส์เป็นสำคัญ ทั้งนี้เป็นไปได้ว่า อีสคิลุสมุ่งเล่าเรื่องของตระกูลอกาเมมนอนตั้งแต่ต้นจนจบ มีใช้เล่าเฉพาะตัวละครใดตัวละครหนึ่งเท่านั้น

ต่อมา โซโฟคลีส (Sophocles) และยูริพิดีส (Euripides) ได้นำเอาตัวละครอีเลกตรามาเป็นตัวเอกในบทละครของตน และให้ชื่อว่า Electra นับว่าตำนานของอีเลกตราเกิดจากนักเขียนทั้งสองอย่างเด่นชัด แต่ทั้งสองได้นำเรื่องราวของอีเลกตรามาขยายตามความประสงค์ของเขาซึ่งแตกต่างกันไป ทั้งนี้ผู้วิจารณ์ไว้ว่า

Whatever the remote origins may have been, it is by poets that they have been shaped and through poets that they are known. And through certain great poets have, as it were, fixed the stories in something like a permanent form, there has still been a great variety of interpretation and of emphasis.³

³Rex Warner, The Stories of The Greeks (New York : Farrar, Strauss & Giroux, 1967), p. 6.

โซโฟคลีสได้กล่าวถึงเรื่องราวอิลเลกตราคล้ายคลึงกับที่อริสโตเติลเขียนไว้มาก พร้อมทั้งได้เสนอความคิดของกรีกในสมัยนั้นเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับศาสนาและพระเจ้าไวควาย แต่ยูริพิดีสได้เสนอให้เห็นความสำคัญของมนุษย์โดยเฉพาะความรู้สึกภายในและอารมณ์ขัดแย้งในจิตใจ ในขณะที่โซโฟคลีสเชื่อว่าความถูกต้องมาจากพระเจ้า ยูริพิดีสกลับคัดค้านและตั้งปัญหาในแง่พร้อมทั้งโจมตีกฎที่ปกครองของศาสนาคือการแก้แค้น นับว่าทั้งสองโซโฟคลีสอิลเลกตราสนับสนุนความคิดที่ตรงกันข้าม

และเพื่อความกระจ่างชัดที่จะเข้าใจละครกรีกให้ดีขึ้น จำเป็นต้องรู้ถึงจุดประสงค์และวิธีการแสดงของละครกรีกประเภทโศกนาฏกรรม (tragedy) ในยุคนั้น เช่น ต้นกำเนิดจุดมุ่งหมายและองค์ประกอบในการแสดงตลอดจนโครงสร้างละครกรีก

ประวัติละครกรีกประเภทโศกนาฏกรรมในสมัยคลาสสิก

1. ต้นกำเนิด

อริสโตเติลได้กล่าวไว้ใน The Poetics ว่า ละครกรีกพัฒนามาจากการสวดบูชาเทพเจ้าไดโอนิซุส (Dionysus) เรียกว่า dithyramb hymn โดยใช้กลุ่มลูกคู่ (chorus) เป็นผู้ร้องเพลงบางดวง Webster ได้ให้ความเห็นไว้ว่า นั้นเป็นความต้องการของมนุษย์ที่จะติดคอเทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่เหนือคน และเนื่องจากกรีกเป็นประเทศที่อาศัยการเพาะปลูก ฉะนั้นเทพเจ้าที่นับถือกันมากที่สุดก็คือ ไดโอนิซุสซึ่งเป็นเทพแห่งเหล้าองุ่นและความอุดมสมบูรณ์⁵

⁴Hazard Adams (ed.), Critical Theory Since Plato (New York : Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1971), p. 50.

⁵I.B.L. Webster, Greek Theatre Production (London : Methuen & Co., Ltd., 1970), p. 2.

ต่อมา เทสปิส (Thespis) ได้สร้างตัวละครตัวแรกโดยให้นักร้องก้าวออกมา ข้างหน้ากลุ่มและร้องโต้ตอบกับกลุ่มลูกคู่ อริสโตเติลกล่าวว่า อีสคิลุสเป็นผู้สร้างตัวละครขึ้น อีกตัวหนึ่งให้โต้ตอบกัน และโซโฟคลีสเป็นผู้สร้างตัวละครที่สามขึ้นมา จึงเป็นที่มาของกฎในละครกรีกว่าจะมีตัวละครพูดโต้ตอบบนเวทีได้สามตัวเท่านั้น⁶

2. ลักษณะของละครโศกนาฏกรรม

ละครโศกนาฏกรรมของกรีก คือบทละครที่เกี่ยวกับความทรमानซึ่งเร้าใจให้ ผู้ดูเกิดความสงสารและความกลัว ความรู้สึกเหล่านี้จะนำไปสู่ความเข้าใจในชีวิต ทำให้เห็น คนเหตุแห่งความทุกข์ มองเห็นสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดี ความเข้าใจในเหตุและผลนั้นเองจะทำให้ เกิด "catharsis" คือการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ในระหว่างที่ดูละคร เมื่อผู้ดูออกจากโรง ละครแล้วจะมีความรู้สึกผ่อนคลายและรู้สึกมีจิตใจสูงส่งขึ้น เข้าใจมนุษย์ได้คือว่า มนุษย์นั้นมีได้ วิเศษหรือด้อยเสียทุกประการ ถ้ามนุษย์ทำสิ่งใดผิดหรือเลือกกระทำในสิ่งผิด เขาก็ต้องได้รับ กรรมนั้น มนุษย์ไม่มีวันเข้าใจพระเจ้าหรืออำนาจลึกลับทั้งหลายได้ และจะยิ่งใหญ่กว่าพระเจ้า ไม่ได้ ลักษณะนิสัยที่มนุษย์ควรจะมีก็คือ ความถ่อมตน (humility) ต่อพระเจ้า ฉะนั้น จะสังเกตได้ว่า โศกนาฏกรรมของกรีกมักจะเสนอให้เห็นระหว่างความขัดแย้งระหว่างคนกับ พระเจ้า ยกเว้นบทละครของยูริพิดีสซึ่งมักเสนอความขัดแย้งในจิตใจของมนุษย์ระหว่างความดี และความชั่ว

อริสโตเติลได้กล่าวไว้ใน The Poetics ถึงจุดหมายของโศกนาฏกรรมกรีก อย่างชัดเจนว่า

Tragedy, then, is an imitation of an action that is serious, complete, and of a certain magnitude ... through pity and fear effect the proper purgation of these emotions."⁷

⁶Hazard Adams, op. cit., p. 50.

⁷Ibid., p. 51.

อริสโตเติลได้อธิบายถึงลักษณะของละครโศกนาฏกรรมของกรีกต่อไปอีกว่า จะต้องประกอบด้วยโครงเรื่อง (plot) ลักษณะนิสัยตัวละคร (character) การใช้ภาษา (diction) ความคิด (thought) ฉาก (spectacle) และดนตรี (song) โครงเรื่องนับเป็นส่วนสำคัญที่สุดทั้งที่เขากล่าวไว้ว่า

Tragedy is an imitation, not of men, but of action and life, of happiness and misery. And life consists of action, and its end is a mode of activity, not quality ... The purpose of action in the tragedy, therefore, is not the representation of character : character comes in as contributing to the action. Hence the incidents and plot are the end of the tragedy; and the end is the chief thing of all ... The plot, then, is the first principle, and, as it were, the soul of a tragedy, character holds the second place.⁸

ส่วนเรื่องราวที่นำมาแต่งเป็นบทละครนั้น มาจากเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นจริง เพราะเป็นเรื่องที่ผู้ดูรู้จัก กวีจึงไม่จำเป็นต้องเกริ่นเรื่องให้มากความแต่จะเริ่มเข้าสู่จุดที่ต้องการเสนอแก่ผู้ดูทันที อนึ่ง ความต้องการของผู้มาดูละครนั้นคือ มาชมศิลปะและวิธีการของกวีในการใช้คำานานเพื่อให้เกิดผลตามความคิดของเขา ความคิดหลักซึ่งผู้แต่งนำมาใช้ มักจะเกี่ยวกับศาสนา เช่น กฎของพระเจ้า เป็นต้น ฉะนั้นความขัดแย้งที่แสดงจึงมักเกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และในที่สุดมนุษย์มักพ่ายแพ้อพระเจ้าหรือชะตากรรมของตนเสมอเพราะความผยอง (hubris) ในตนเอง

3. ลักษณะของโรงละครกรีกและองค์ประกอบต่าง ๆ

ในขั้นแรกเริ่มนั้นคงจะไม่มีโรงละคร แต่ผู้ดูจะยืนล้อมวง ทอมาในสมัยอริสโตเติลได้เล่นละครในเนื้อที่โล่ง กว้างเป็นรูปวงกลมเรียกว่าออเคสตรา (orchestra) ผู้ดูจะนั่ง

⁸Ibid., p. 52.

ลอมอเคสตราเป็นรูปเกือบมาหรือตัว u ที่หนึ่งของผู้เป็นแถวสูงขึ้นไปทางด้านหลังเป็นชั้น ๆ โรงละครกรีกนั้นสามารถบรรจุผู้ชมได้ถึงหนึ่งหมื่นเจ็ดพันคน ต่อมาได้มีการประดับประดา "skene" ที่อยู่เบื้องหลังเวทีให้กลายเป็นโบสถ์และวัง ข้างใน "skene" นี้เป็นที่สำหรับเปลี่ยนหน้าฉากและเสื้อผ้า มีประตูเขาออกสำหรับตัวละครคือประตูกลางสำหรับตัวเอก ส่วนประตูข้างสองประตูสำหรับตัวละครรองลงมา บางครั้งประตูข้างคานหนึ่งอาจใช้เป็นฉากคุกหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์⁹

เนื่องจากละครเล่นอยู่ในเนื้อที่โล่งกว้าง ฉะนั้นเสื้อผ้าของตัวละครซึ่งเป็นเสื้อยาว (chiton) นั้นจะต้องมีสีแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เห็นชัดและจำตัวละครได้แม่นยำ อนึ่ง ตัวละครจะต้องมีการเสริมรูปร่างให้ดูตัวใหญ่ควาย ต่อมา มีการสวมใส่รองเท้ายกพื้นเพื่อช่วยให้ตัวละครสูงขึ้นเพื่อผู้คนที่นั่งแถวหลังสุดมองเห็นถนัดด้วย นอกจากนี้ ในการแสดงละครกรีกจะมีการสวมหน้ากากเพื่อช่วยให้ตัวละครเล่นได้หลายบทบาท ช่วยให้ผู้ชมมองเห็นตัวละครชัดเจน และของตรงปากช่วยให้เสียงกังวาน เพื่อประโยชน์ของผู้ที่อยู่ไกล¹⁰

ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการละครกรีกคือ ลุกกุ (chorus) กลุ่มลูกกุจะเป็นตัวเชื่อมผู้กับผู้เล่น เป็นเครื่องมือที่จะแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับการกระทำที่เกิดขึ้นในมโหรีละคร เช่น เป็นการกระทำที่ยิ่งใหญ่หรือเศร้าสลด เป็นตัวช่วยบรรยายความรู้สึกของผู้เล่น และทำให้ผู้เข้าใจในอารมณ์ของตัวละครได้ลึกซึ้ง ซึ่งบางครั้งผู้ดูอาจรู้สึกหรือเข้าใจได้ไม่เท่าที่ผู้เล่นแสดงออก บางครั้งกลุ่มลูกกุจะร้องเพลงบรรยาย (ode) วิจารณเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยที่ตัวละครไม่นำพาต่อการร้องเพลงวิจารณ์นั้น ๆ

นักเขียนมโหรีกรีกจะต้องศึกษาองค์ประกอบเหล่านี้ของโรงละครเมื่อเขาจะแต่งมโหรี ทั้งนี้เพื่อว่ามโหรีจะได้อยู่ในขอบเขตของเวทีที่ใช้แสดงและเหมาะสมอีกด้วย

⁹I.B.L. Webster, op. cit., p. 1 - 16.

¹⁰Thomas E. Sanders, The Discovery of Drama (Glenview: Scot Foresman Co., 1968), p. 46.